

Kamila Skalska

To nasz świat. Przyroda

Program nauczania przyrody dla drugiego etapu edukacyjnego
(klasy IV–VI szkoły podstawowej) zgodny z podstawą programową¹

---

¹ Program jest zgodny z podstawą programową kształcenia ogólnego określoną w rozporządzeniu Ministra Edukacji z dnia 11 marca 2026 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Dz. U. poz. 378).

SPIS TREŚCI

Uwagi wstępne	3
1. Założenia ogólne i cele programu nauczania	4
2. Ramowy rozkład materiału	5
3. Materiał nauczania i opis założonych osiągnięć ucznia	6
4. Aspekty wychowawcze szczegółowych celów edukacyjnych	8
5. Propozycje metod oceniania	9
6. Procedury osiągania celów	11
7. Dostosowanie procedur i metod pracy do uczniów z SPE	12
Ewaluacja programu nauczania	13

Uwagi wstępne

Niniejszy program nauczania został w pełni dostosowany do założeń nowej podstawy programowej (Reforma 2026) dla przedmiotu przyroda w klasach IV–VI szkoły podstawowej. Przyroda w nowym kształcie zyskuje status przedmiotu interdyscyplinarnego i zintegrowanego, łączącego w spójną całość kluczowe elementy nauk biologicznych, geograficznych, chemicznych oraz fizycznych. Taki układ stanowi doskonały fundament poznawczy, przygotowujący uczniów do zgłębiania samodzielnych dyscyplin kierunkowych, których naukę rozpoczną w klasie VII.

Program ten bazuje na nowoczesnej koncepcji dydaktycznej serii „To nasz świat. Przyroda” Wydawnictwa GWO, której filarami są nauczanie spiralne, metoda badawcza IBL (Inquiry-Based Learning) oraz zintegrowane podejście STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics). Istotą tej koncepcji jest odejście od encyklopedyzmu i tradycyjnych metod podawczych na rzecz aktywnego konstruowania wiedzy przez ucznia.

Kluczowym elementem organizacyjnym jest rekomendacja blokowania lekcji (np. realizacja 2 lub 3 godzin zajęć pod rząd). Pozwala to na pełne wdrożenie edukacji terenowej oraz optymalne ramy czasowe dla przeprowadzania eksperymentów laboratoryjnych bez presji standardowej 45-minutowej jednostki lekcyjnej. Szczególny nacisk położono również na moduł klimatyczny oraz edukację pro środowiskową, odpowiadając na globalne i lokalne wyzwania współczesnego świata.

1. Założenia ogólne i cele programu nauczania

Program stawia za cel harmonijny rozwój wiedzy przyrodniczej, umiejętności badawczych oraz postaw proekologicznych u uczniów. Cele ogólne są bezpośrednio skorelowane z wymaganiami nowej podstawy programowej:

- **operowanie podstawową wiedzą przyrodniczą:** rozwijanie umiejętności wyszukiwania, krytycznego przetwarzania, tworzenia oraz publicznego prezentowania informacji przyrodniczych z zachowaniem rzetelności naukowej;
- **konstruowanie wiedzy na podstawie procesu dociekania naukowego:** wdrażanie metod samodzielnego zadawania pytań badawczych, formułowania uzasadnionych hipotez, planowania doświadczeń oraz logicznego wyciągania wniosków;
- **świadome i odpowiedzialne kształtowanie własnego wpływu na środowisko:** uwrażliwienie na kwestie ochrony przyrody, edukację klimatyczną, redukcję śladu węglowego i wodnego;
- **rozumienie podstaw funkcjonowania ciała człowieka i dbania o zdrowie:** promowanie racjonalnych nawyków żywieniowych, aktywności fizycznej, higieny psychicznej oraz profilaktyki zdrowotnej;
- **budowanie emocjonalnej więzi z przyrodą:** rozbudzanie naturalnej ciekawości poznawczej poprzez bezpośredni kontakt z ekosystemami w trakcie regularnych wyjść terenowych;
- **rozumienie zależności w środowisku:** dostrzeganie sieci powiązań między ożywionymi i nieożywionymi składnikami przyrody oraz analizowanie wpływu działalności człowieka na krajobraz.

W ramach programu uczeń rozwija kluczowe kompetencje przekrojowe: myślenie krytyczne (odróżnianie faktów od opinii), kreatywne rozwiązywanie problemów, współpracę zespołową oraz empatię i odpowiedzialność za stan najbliższego otoczenia.

2. Ramowy rozkład materiału

Program zakłada realizację 96 jednostek lekcyjnych (3 godziny tygodniowo). Struktura opiera się na 31 głównych tematach merytorycznych, z których każdy realizowany jest w wymiarze 3 godzin lekcyjnych (łącznie 93 jednostki, w tym przeznaczone na kontrolę, ewaluację, zajęcia powtórzeniowe) oraz minimum 3 godziny przeznaczone na dodatkowe projekty.

Dział tematyczny	Liczba godzin	Specyfika organizacyjna i trendy
Dział I Spotkania z przyrodą	12 godz. merytorycznych + 2 godz. (podsumowanie i sprawdzian)	metoda IBL, trening zmysłów, nauka obsługi przyrządów (lupa, kompas, gnomon), myślenie krytyczne
Dział II W terenie i najbliższym otoczeniu	15 godz. merytorycznych + 2 godz. (podsumowanie i sprawdzian)	edukacja terenowa, badanie bioróżnorodności roślin, zwierząt i grzybów, właściwości skał
Dział III Materia i jej przemiany	17 godz. merytorycznych + 2 godz. (podsumowanie i sprawdzian)	eksperymenty laboratoryjne, modelowanie stanów skupienia, badanie właściwości wody i mieszanin
Dział IV Planeta Ziemia	15 godz. merytorycznych + 2 godz. (podsumowanie i sprawdzian)	praca z globusem i mapą, systemy rzeczne, kalendarz pogody, alerty bezpieczeństwa
Dział V Środowisko życia organizmów	10 godz. merytorycznych + 2 godz. (podsumowanie i sprawdzian)	porównywanie adaptacji organizmów, struktura piętrowa lasu i łąki, krainy rzeczne, edukacja klimatyczna
Dział VI Człowiek w środowisku	12 godz. merytorycznych + 2 godz. (podsumowanie i sprawdzian)	błękitno-zielona infrastruktura, dobrostan zwierząt, profilaktyka zdrowotna, gospodarka odpadami (recykling, upcykling)
Festiwal Przyrody (projekty)	min 3 godz.	publiczne pokazy eksperymentów

3. Materiał nauczania i opis założonych osiągnięć ucznia

Materiał nauczania precyzyjnie łączy treści zawarte w podręczniku z wymaganiami szczegółowymi nowej podstawy programowej. Poniższy opis przedstawia kluczowe obszary wiedzy oraz korespondujące z nimi oczekiwane osiągnięcia uczniów na koniec roku szkolnego w klasie 4.

Dział podręcznika	Kluczowe treści nauczania	Założone osiągnięcia ucznia (efekty)
I. Spotkania z przyrodą	definicja przyrody, 7 czynności życiowych organizmów, składniki przyrody żywej i nieżywej, zmysły, narządy zmysłów i rola mózgu, przyrządy analogowe i cyfrowe, etapy metody naukowej, fakty vs opinie, wyznaczanie kierunków świata, zasady bezpieczeństwa podczas wycieczek	Uczeń odróżnia składniki żywe od nieżywych i wytworów człowieka; formułuje proste pytania badawcze i hipotezy; sprawnie posługuje się lupą i kompasem; odróżnia fakty od opinii w tekstach przyrodniczych; projektuje Kodeks młodego przyrodnika.
II. W terenie i najbliższym otoczeniu	bioróżnorodność flory i fauny, rośliny zielne i drzewiaste, zarodnikowe i nasienne, bezkręgowce i kręgowce, budowa owocnika i rola grzybni, organizmy trujące i jadowite, właściwości skał (kolor, twardość, spójność), rodzaje krajobrazów	Uczeń zalicza napotkane organizmy do głównych grup biologicznych; rozpoznaje ślady bytowania zwierząt (tropy, szyszki); opisuje prawidłowy sposób zbierania grzybów bez niszczenia grzybni; bada właściwości skał; odróżnia krajobraz naturalny od antropogenicznego.
III. Materia i jej przemiany	trzy stany skupienia materii i ich cechy makroskopowe, drobinowy model budowy, przemiany stanów skupienia wody (topnienie, krzepnięcie, parowanie, skraplanie), woda jako uniwersalny rozpuszczalnik, czynniki rozpuszczania, mieszaniny jednorodne i niejednorodne, metody rozdzielania	Uczeń objaśnia właściwości ciał stałych, cieczy i gazów na poziomie mikroświata (ułożenie drobin); przeprowadza doświadczenia z przemianami stanów skupienia; klasyfikuje substancje na rozpuszczalne i nierozpuszczalne; dobiera metodę rozdzielania mieszanin (sączenie, odparowanie).

Dział podręcznika	Kluczowe treści nauczania	Założone osiągnięcia ucznia (efekty)
IV. Planeta Ziemia	globus jako model Ziemi, siatka geograficzna (równik, południki, równoleżniki), elementy mapy i planu, zasada skali, formy ukształtowania powierzchni (niziny, wyżyny, góry), wysokość n.p.m., wody stojące i płynące, system rzeczny, pasy krajobrazowe Polski, składniki pogody i przyrządy do ich pomiaru	Uczeń wskazuje na mapie i globusie kontynenty oraz oceany; odczytuje wysokość n.p.m.; wymienia rodzaje wód powierzchniowych; zna elementy systemu rzeczno; wskazuje na mapie niziny, wyżyny i góry; dokonuje pomiarów składników pogody; interpretuje komunikaty ostrzegawcze (alerty RCB).
V. Środowisko życia organizmów	Porównanie warunków życia w wodzie i na lądzie, przystosowania organizmów (ryb, roślin wodnych) do życia w wodzie, ptaków do lotu, ekosystem łąki (rośliny owadopylne i wiatropylne), struktura warstwowa lasu, typy lasów w Polsce (bory, lasy liściaste, mieszane), odcinki rzeki (bieg górny, środkowy, dolny).	Uczeń wyjaśnia mechanizmy adaptacyjne zwierząt do ruchu w różnych środowiskach; przyporządkowuje organizmy do odpowiednich warstw lasu lub pięter łąki; charakteryzuje biegi rzeki (na przykładzie Wisły) i tłumaczy powstawanie form akumulacyjnych (mielizny, łachy); wykazuje wrażliwość rzeki na skutki ocieplenia klimatu.
VI. Człowiek w środowisku	Krajobraz miasta a krajobraz wsi, błękitno-zielona infrastruktura, rolnictwo (użytki rolne, cykl prac na polu, rośliny uprawne), dobrostan zwierząt hodowlanych, zasady zdrowego żywienia (talerz zdrowego żywienia), składniki pokarmowe, segregacja śmieci (5 koszy), recykling i upcykling.	Uczeń porównuje warunki życia w mieście i na wsi; uzasadnia rolę zieleni miejskiej w walce z suszą; komponuje zbilansowany posiłek; analizuje etykiety produktów żywnościowych; poprawnie segreguje odpady komunalne.

4. Aspekty wychowawcze szczegółowych celów edukacyjnych

Przedmiot przyroda odgrywa fundamentalną rolę w kształtowaniu postaw i sfery emocjonalno-społecznej młodego człowieka. W programie nauczania do serii „To nasz świat. Przyroda” szczególny nacisk położono na następujące aspekty wychowawcze:

- **budowanie emocjonalnej więzi z naturą** – poprzez regularny bezpośredni kontakt ze środowiskiem podczas zajęć terenowych uczniowie uczą się szacunku dla życia we wszelkich jego przejawach; realizacja zadań wymagających uważności (np. minuta ciszy w lesie w celu rejestracji dźwięków) kształtuje wrażliwość estetyczną i postawę mindfulness;
- **odpowiedzialność prośrodowiskowa** – uczeń nie tylko poznaje czas rozkładu odpadów, ale uświadamia sobie, że porzucone śmieci są śmiertelną pułapką dla małych organizmów; edukacja klimatyczna (problemy suszy, osuszania mokradeł, zanieczyszczenia rzek) buduje poczucie osobistej odpowiedzialności za stan planety i skłania do refleksji nad własnym śladem wodnym i węglowym;
- **rozwijanie etyki i empatii wobec zwierząt** – wprowadzenie pojęcia dobrostanu zwierząt hodowlanych uczy traktowania żywych istot w sposób humanitarny, uwzględniający ich podstawowe potrzeby fizjologiczne i behawioralne;
- **kultura współpracy i terminowości** – praca nad projektami (np. Festiwal Przyrody) rozpoczyna się od podpisania formalnego „Kontraktu supergrupy”, uczniowie samodzielnie rozdzielają między siebie (bądź przyjmują) role (notatnik, operator sprzętu, prelegent) i uczą się rotacji obowiązków, wzajemnej pomocy oraz rzetelnego wywiązywania się ze zobowiązań;
- **kształtowanie nawyków prozdrowotnych** – analiza talerza zdrowego żywienia oraz samodzielne przeliczanie zawartości cukru na etykietach spożywczych (np. eksperyment „Cukrowy detektyw” – zob. podręcznik do kl. 4 s. 223) ma wymiar profilaktyczny, uświadamiając uczniom długofalowy wpływ diety na jakość życia i zdrowie.

5. Propozycje metod oceniania

Ocenianie osiągnięć uczniów opiera się na zasadach sprawiedliwości, jawności, motywowania do pracy oraz informacji zwrotnej. W programie kładzie się duży nacisk na ocenianie kształtujące oraz ocenę ciągłą zaangażowania, zamiast opierania się wyłącznie na tradycyjnych sprawdzianach wiedzy teoretycznej.

Stopień szkolny	Kryteria i procentowy zakres wymagań edukacyjnych
Dopuszczający (2)	Opanowanie minimum 50% wymagań koniecznych (poziom K). Uczeń odtwarza najbardziej podstawowe definicje pamięciowe przy wsparciu nauczyciela.
Dostateczny (3)	Opanowanie 100% wymagań koniecznych oraz co najmniej 50% wymagań podstawowych (poziom P). Uczeń samodzielnie rozumie podstawowe zjawiska i wykonuje proste zadania testowe.
Dobry (4)	Opanowanie 100% wymagań koniecznych i podstawowych oraz co najmniej 70% wymagań rozszerzających (poziom R). Uczeń poprawnie stosuje wiedzę w sytuacjach typowych i zadaniach terenowych.
Bardzo dobry (5)	Opanowanie 100% wymagań koniecznych, podstawowych, rozszerzających oraz co najmniej 75% wymagań dopełniających (poziom D). Uczeń samodzielnie rozwiązuje zaawansowane zadania problemowe (np. z „Biura Tropicieli Przyrody”).
Celujący (6)	Opanowanie 100% wymagań koniecznych, podstawowych, rozszerzających oraz co najmniej 96% wymagań dopełniających. Uczeń wykazuje się naukowym stylem myślenia, oryginalnością rozwiązań i argumentacją naukową.

Kluczowe formy weryfikacji osiągnięć:

- **Ocena sumienności i ciągłości** – zamiast klasycznego testu np. z tematów dotyczących pogody, ocenie podlega rzetelność i systematyczność prowadzenia tygodniowego kalendarza obserwacji pogody; podobnie punktowane może być staranne prowadzenie dziennika obserwacji terenowych.
- **Ocenianie kształtujące w procesie badawczym** – podczas formułowania pytań i hipotez nauczyciel nie ocenia założeń ucznia w kategoriach „dobra/zła hipoteza”. Każda hipoteza poparta logicznym uzasadnieniem („Dlaczego tak myślisz?”) jest punktowana jako wartościowy element pracy naukowej i świadectwo poszukiwań. Błędy w doświadczeniach są traktowane jako naturalna część procesu poznawczego, prowadząca do formułowania wniosków.
- **Arkusz Samooceny:** na zakończenie semestru lub dużych projektów uczniowie przeznaczają osobną jednostkę lekcyjną na rzetelne, samodzielne wypełnienie arkusza ewaluacyjnego. Pozwala im to na uświadomienie sobie przyrostu własnej wiedzy i kompetencji społecznych.

6. Procedury osiągnięcia celów

Skuteczna realizacja założeń programu wymaga wdrożenia precyzyjnie zaprojektowanych procedur dydaktycznych i logistycznych:

Organizacja pracy w sali lekcyjnej – metoda stacji badawczych: Podczas lekcji laboratoryjnych z wykorzystaniem sprzętu (lupy, wagi, kompas) wprowadza się system stacji, aby uniknąć chaosu w licznych klasach. Klasa dzielona jest na zespoły, z których każdy przez 10–15 minut realizuje inne zadanie (np. Stacja A – mikroskopowanie roślin zarodnikowych, Stacja B – test twardości skał gwoździem, Stacja C – oznaczanie gatunków z kluczem cyfrowym), po czym następuje rotacja grup.

Logistyka edukacji terenowej (Outdoor Education): Wyjścia terenowe nie muszą oznaczać dalekich podróży. Głównym poligonem doświadczalnym jest najbliższe otoczenie szkoły (trawnik, boisko, pobliski park). Każde wyjście ma jasno sprecyzowany cel badawczy (np. „Spis obiektów antropogenicznych i naturalnych”, metoda poletka badawczego z użyciem sznurka lub hula-hop). Uczniowie obligatoryjnie stosują zasadę ograniczonego zaufania do nieznanymi gatunków (obserwacja bez bezpośredniego dotykania, ochrona przed barszczem Sosnowskiego czy kleszczami).

Wykorzystanie nowoczesnych technologii (STEAM): W procedurach ujęto integrację narzędzi analogowych z cyfrowymi. Do szybkiej identyfikacji biologicznej w terenie rekomenduje się stosowanie aplikacji mobilnych (np. Obiektyw Google). Narzędzia te służą również do prowadzenia cyfrowej dokumentacji fotograficznej eksperymentów.

Wykorzystanie metafor i konkretów w nauczaniu pojęć trudnych: Aby ułatwić zrozumienie pojęć abstrakcyjnych, nauczyciel stosuje metafory strukturalne (np. model drobinowy tłumaczony zachowaniem uczniów: ciała stałe to dzieci siedzące cicho w ławkach, ciecze to dzieci na przerwie na korytarzu, a gazy to dzieci wybiegające dynamicznie ze szkoły po dzwonku). Wprowadza się zasadę „konkret przed teorią” (np. budowanie fizycznego modelu wzniesienia z ziemniaka i przecinanie go w celu zrozumienia rzutowania poziomic na płaską mapę, wizualizacja łyżeczek cukru w kubku w zadaniu „Cukrowy detektyw”).

Bezpieczeństwo podczas eksperymentów: Przy realizacji doświadczeń z gorącą wodą (np. krążenie wody, wrzenie) obowiązuje procedura bezwzględniego bezpieczeństwa: wyłącznie nauczyciel operuje gorącą wodą lub otwartym ogniem. Uczniowie pełnią rolę analitycznych obserwatorów, wyposażonych w środki ochrony osobistej (okulary ochronne, rękawiczki), zgodnie z wytycznymi kart charakterystyk substancji.

Festiwal Przyrody jako zwieńczenie semestralne: Pod koniec semestrów organizowany jest w przestrzeni wspólnej szkoły (sala gimnastyczna, boisko) Festiwal Przyrody. Klasa pracuje metodą projektu – grupy wybierają jedno z doświadczeń opisanych w podręczniku, przygotowują stanowisko badawcze i dokonują publicznej prezentacji. Procedura prezentacji wymaga od uczniów stosowania tzw. sztuki intrygowania (prelegenci nie zdradzają od razu wyjaśnienia naukowego, lecz pozostawiają widzów z pytaniami skłaniającymi do samodzielnego myślenia).

7. Dostosowanie procedur i metod pracy do uczniów ze Specjalnymi Potrzebami Edukacyjnymi (SPE)

Program w pełni realizuje zasadę inkluzywności i indywidualizacji procesu kształcenia. Z uwagi na wysoce aktywizujący charakter tego procesu (częste eksperymenty, praca metodą stacji badawczych, wyjścia terenowe) procedury osiągania celów są modyfikowane w zależności od specyficznych potrzeb i trudności uczniów:

1. Uczniowie z dysleksją, dysgrafią i dyskalkulią:

- w trakcie prowadzenia dziennika obserwacji oraz uzupełniania kart pracy dopuszcza się dokumentowanie wyników badań za pomocą rysunków, schematów, piktogramów lub fotorelacji zamiast obszernych opisów tekstowych;
- czas przeznaczony na analizę instrukcji laboratoryjnych należy wydłużyć, a etapy doświadczenia podzielić na kolejne prostsze kroki.

2. Uczniowie ze spektrum autyzmu (ASD) oraz ADHD:

- podczas pracy w grupach (np. realizacja projektów lub Festiwalu Przyrody) nauczyciel czuwa nad precyzyjnym i jasnym podziałem ról, dopasowanym do mocnych stron ucznia (np. uczeń z ASD jako skrupulatny „operator lupy” lub „kronikarz danych”);
- wyjścia terenowe są poprzedzone jasnym kontraktem behawioralnym i wizualnym planem działania (harmonogram stacji badawczych), co minimalizuje lęk przed zmianą otoczenia.

3. Uczniowie z nadwrażliwością sensoryczną:

- podczas doświadczeń wykorzystujących substancje o intensywnym zapachu (np. ocet) lub bodźce termiczne (np. badanie zmysłów w miskach z wodą) uczeń ma zapewnioną możliwość pracy w dobrze wentylowanym miejscu lub używania rękawiczek ochronnych;
- przy nadwrażliwości słuchowej na hałas uczeń może pracować w słuchawkach wygłuszających.

4. Uczniowie z niepełnosprawnością ruchową:

- stanowiska doświadczalne w klasie są aranżowane tak, by zapewnić pełny dostęp uczniom s niepełnosprawnością ruchową;
- podczas wyznaczania granic „poletka badawczego” za pomocą sznurka w terenie obszar poszukiwań i obserwacji jest dostosowywany do możliwości motorycznych każdego dziecka (np. badanie flory przy samej ścieżce).

Ewaluacja programu nauczania

Ewaluacja programu ma na celu sprawdzenie skuteczności przyjętych metod dydaktycznych (IBL, STEAM), stopnia realizacji podstawy programowej oraz atrakcyjności programu dla uczniów. Proces ten ma charakter ciągły i opiera się na procedurze ewaluacji formatywnej oraz sumatywnej.

Narzędzia ewaluacji programu:

1. **Arkusze samooceny kompetencji ucznia:** analiza jakościowa prowadzona na koniec każdego semestru (zwieńczona Festiwalem Przyrody). Pozwala ocenić przyrost umiejętności badawczych i miękkich (współpraca, prezentacja itp.).
2. **Ankieta ewaluacyjna dla uczniów (koniec roku szkolnego):** krótki, anonimowy kwestionariusz badający, które formy aktywności (wyjścia w teren, doświadczenia kuchenne, modele 3D) były dla uczniów najbardziej angażujące i zrozumiałe.
3. **Analiza wyników monitorowania osiągnięć:** korelacja stopni uzyskiwanych przez uczniów z poziomem opanowania wymagań (szczególnie na poziomach rozszerzających i dopełniających).
4. **Autoewaluacja nauczyciela:** refleksja nad stopniem realizacji ramowego rozkładu materiału (3 godziny tygodniowo) w kontekście czasu potrzebnego na procedury badawcze.

Wyniki ewaluacji służą jako podstawa do ewentualnych modyfikacji rozkładu materiału, przerehabrowania instrukcji laboratoryjnych oraz ulepszania wskazówek metodycznych w kolejnych cyklach edukacyjnych.